

DI KI MANERA?

The social history of the Afro-Curaçaoans, 1863-1917.

HOE DOEN WE HET?

De sociale geschiedenis van de Afro-Curaeënaars, 1863-1917.

Rose Mary Allen

In deze dissertatie staan de culturele processen centraal die het dagelijkse leven van Afro-Curaçaoënaars na de afschaffing van de slavernij (1863) hebben beïnvloed. Er wordt gekeken naar de invloed die de koloniale overheid, de voormalige slavenhouders en vooral de Rooms-Katholieke kerk uitoefenden op het leven van de Afro-Curaçaoënaars na de emancipatie. Ook wordt nagegaan hoe deze groep een eigen invulling gaf aan de vrijheid en hoe zij omging met de interventies van hogerhand. Het begrip macht staat hierbij centraal. Deze was zeer ongelijk verdeeld: economische, sociale en raciale ongelijkheid kenmerkten de negentiende-eeuwse Curaçaoëse maatschappij.

De hoofdvraag in het proefschrift luidt: welke rol speelden de overheid, de voormalige slavenhouders en de Rooms-Katholieke kerk in het leven van de Afro-Curaçaoënaars na de emancipatie, en op welke wijze hebben de Afro-Curaçaoënaars zowel binnen als buiten de beïnvloedsferen van deze instituten invulling kunnen geven aan hun materiele, sociale en geestelijke leven.

Er is tot nu toe nog maar weinig studie verricht naar de thematiek van slavernij en haar erfenissen in de Curaçaoëse geschiedenis. Daarin loopt Curaçao achter in vergelijking met een aantal andere landen van de Cariben, waar veel eerder studies zijn verschenen in de sfeer van 'slavery from within'. Ook is er weinig onderzoek gedaan naar de manier, waarop de Afro-Curaçaoënaars na 1863 richting hebben gegeven aan hun leven. In dat Emancipatiejaar kregen zo'n 6000 slaven op het eiland hun vrijheid. Dat betrof vijfendertig procent van de totale bevolking. Op dit eiland bestond dus al voor de emancipatie reeds een grote groep van vrijgemaakte slaven. In Suriname ging het om vijfenvijftig procent op een totale bevolking van 60.000 mensen. In dit opzicht verschilt Curaçao niet alleen van Suriname, maar ook van de rest van de Cariben.

In zijn ten geleide bij het schoolmakende boek van Harry Hoetink, *Het patroon van de oude Curaçaoëse samenleving*, schreef de socioloog Rudolph van Lier dat de sociale situatie na de emancipatie maar weinig veranderde aan het karakter van de oude Curaçaoëse samenleving. De Utrechtse socioloog Harry Hoetink bestudeerde als eerste de Curaçaoëse samenleving vanuit een sociaal-historische context. Zijn studie onderstreepte Van Liers stelling. Dit geldt ook voor de dissertatie *Un pueblo na kaminda* van de Curaçaoëse socioloog René Romer, die stelde dat pas de komst van de olieraffinaderij in de twintigste eeuw een fundamentele verandering inluidde in de sociale geschiedenis van het eiland en in de sociale positie van de zwarte Curaçaoënaars. Ook latere schrijvers benadrukten dat deze nazaten in armoedige situatie verder moesten leven.

De vraag blijft dan toch in hoeverre deze groep, binnen de bestaande machtsbegrepen, haar eigen leefwijze heeft kunnen creëren en bepalen. De formeel verkregen

vrijheid vergde immers adaptaties en heroriëntaties, niet alleen op het gebied van handelen, maar ook in het denken en voelen. Om verder invulling te geven aan de vrijheid en hun aspiraties en verwachtingen waar te maken, moesten zij deels voortbouwen op de kennis en ideeën, die zij zich in de jaren van slavernij hadden eigen gemaakt, deels zich nieuwe ideeën en houdingen aanleren.

In het eerste hoofdstuk van het proefschrift wordt het theoretische kader vastgelegd. De ontwikkeling van de Curaçaose geschiedschrijving wordt geschetst, met bijzondere aandacht voor de plaats die Afro-Curaçaoënaars daarin kregen. Daar deze studie zich op het snijvlak bevindt van geschiedenis en antropologie, wordt nagegaan welke theorieën er gebruikt zijn om sociaal-culturele processen in Curaçao en, ruimer, in het Caribische gebied als geheel te analyseren. Het begrip culturele complexiteit, waarmee in deze dissertatie wordt gewerkt, staat daarbij centraal. Dit begrip wordt tegenwoordig gebruikt om aan te geven hoe globalisering culturen voortdurend confronteert met nieuwe processen, goederen en betekenissen. Caribische samenlevingen hebben zulke processen al eeuwenlang meegemaakt, altijd in een situatie van zeer onevenwichtige economische, sociale en raciale machtsverhoudingen.

In het tweede hoofdstuk wordt nader ingegaan op de methodologie die gehanteerd is bij deze studie. Een groot deel van de informatie is gebaseerd op interviews die ik in de jaren tachtig van de vorige eeuw heb gehouden met oudere mensen uit de Curaçaose samenleving, die eind negentiende eeuw, begin twintigste eeuw waren geboren. De uitkomsten hiervan werden getoetst aan informatie verkregen uit verschillende soorten geschreven bronnen en uit de orale bronnen van de Zikinzá-collectie. Laatstgenoemde collectie, nu ondergebracht in het Nationale Archief, bevat interviews die rond 1960 door pater Paul Brenneker en Elis Juliana werden afgenomen. Ook heb ik gebruik gemaakt van interviews die door Brenneker en Juliana werden afgenomen en die gearchiveerd zijn in de Openbare Bibliotheek van Curaçao.

In hoofdstuk drie wordt het leven van vòòr 1863 bestudeerd en geanalyseerd. Het gaat er daarin vooral om de belangrijkste kenmerken te benoemen die het dagelijkse leven van slaven hebben bepaald. In dit hoofdstuk worden culturele karakteristieken van de slavengemeenschap beschreven, als ook die van de 'vrije zwarten' en 'kleurlingen' in deze periode. Cultuur is immers een dynamisch proces. Wat na de emancipatie gebeurde vloeide mede voort uit de wijze waarop het culturele leven zich voordien had ontwikkeld.

Het vierde hoofdstuk draait om de percepties die leefden ten aanzien van de vraag hoe Afro-Curaçaoënaars zouden omgaan met de verkregen vrijheid. Deze beelden komen duidelijk tot uiting in toespraken van gezagdragers en leden van de Rooms-Katholieke Kerk. De Afro-Curaçaose perceptie over die vrijheid vond een neerslag onder meer in liederen en de mondelinge overlevering.

De hoofdstukken vijf en zes zijn gericht op de twee instituties met het meeste gezag in en macht over het sociale leven van de Afro-Curaçaoënaars. Het vijfde hoofdstuk bespreekt de sociale controle van de koloniale staat. De overheid kwam in het kader van de emancipatie met regels en reglementen om het sociale gedrag van de pas vrijgeworden Afro-Curaçaoënaars te beïnvloeden. Deze regels waren mede gebaseerd op het beeld dat de lokale elites van deze groep heeft. Veel Afro-Curaçaoënaars bleven op de plantages wonen via het '*paga tera*' systeem, waarbij zij verplicht waren in ruil voor het landgebruik een aan-

tal dagen per jaar gratis voor de plantagehouder te werken. Indirect had laatstgenoemde ook sociale controle op hun leven. Via regels op het gebied van openbare orde probeerde de koloniale overheid daarnaast het sociale gedrag van mensen die buiten de beïnvloedingsfeer van de plantageeigenaren woonden te regelen.

De invloed van de Rooms-Katholieke kerk is heel bepalend gebleken voor het sociaal-culturele leven van de Afro-Curaçaoënaars. Door de kerstening van slaven en vrijen werd zij de grootste christelijke kerk op het eiland. In haar 'beschavingsoffensief' intervenueerde de kerk rechtstreeks in het dagelijkse leven van deze groep. Dit gebeurde onder meer via het onderwijs en maatschappelijke hulp. De kerk probeerde haar volgelingen 'correct' gedrag bij te brengen. De middelen hiertoe varieerden van prediking en indoctrinatie tot fysieke kastijding. In dit hoofdstuk wordt tevens onderzocht hoe de Afro-Curaçaoënaars deze beïnvloeding door staat en kerk internaliseerden in het dagelijkse leven, of zich hier juist tegen verzetten.

In de volgende drie hoofdstukken wordt weergegeven hoe het dagelijkse leven van de Afro-Curaçaoënaars vorm kreeg buiten bovengenoemde kaders. De relatie tussen macht en sociale marginalisering heb ik tot uitdrukking willen brengen door middel van het Papiamentse woord '*bida*', dat leven betekent. Deze term werd heel vaak gebruikt in de interviews met nazaten van slaven. De term betekent veel meer dan alleen maar leven. Het verwijst naar de pluriforme en complexe wijzen waarop Afro-Curaçaoënaars ook na de emancipatie zelf richting probeerden te geven aan hun leven. In deze hoofdstukken wordt het dagelijkse leven bekeken vanuit economische, sociale en spirituele perspectieven.

Hoofdstuk zeven, '*Buska bida*' (letterlijk 'het zoeken naar leven') behandelt de vraag welke strategieën Afro-Curaçaoënaars ontwikkelden om economisch te kunnen overleven, rekeninghoudend met de problematische natuurlijke gesteldheid van het eiland. Er wordt gekeken naar het sterke verlangen om door bezit van een stuk land onafhankelijk van de plantagehouders te kunnen leven. Deze behielden na de emancipatie immers veel macht over het land. De emigratie naar landen in de buurt was een andere overlevingsstrategie en werd vooral door mannen opmerkelijk vaak gebruikt om werk en inkomen te zoeken.

In hoofdstuk acht, '*Drecha bida*' (te vertalen als 'verbetering van het sociale leven') wordt onderzocht hoe men invulling gaf aan het sociale leven. Dit betrof de relatie man-vrouw en ouder(s)-kinderen, maar ook de ruimere familieverbanden. Centraal staat hier de vraag wat door de groep zelf gezien wordt als een respectvolle leefwijze tussen man en vrouw en tussen ouder(s) en kinderen en in hoeverre men er in slaagde hieraan gestalte te geven.

Hoofdstuk negen, '*Tambú di bida*' ('de trommel van het leven') analyseert de levensvisie en levenshouding van de Afro-Curaçaoënaars zoals deze zich in en vooral na de slavernij ontwikkelde in de context die zo sterk werd bepaald door moeizame sociaal-economische omstandigheden en ongelijke machtsrelaties.

Het tiende en laatste hoofdstuk biedt de conclusies van het proefschrift. De nadruk ligt op de complexiteit van het sociale leven na de emancipatie. Deze complexiteit werd mede bepaald door de gevarieerdheid in de samenstelling van de Afro-Curaçaoëse bevolking zelf. Reeds tijdens de slavernij kon men niet spreken van een monolithische groep. Deze gevarieerdheid werd bepaald door verschillende factoren, zoals de plaats van herkomst in Afrika, het aantal generaties dat aanwezig was in de Curaçaoëse samenleving, variaties in

huidskleur en andere fysieke kenmerken, *gender*, generatie en de vraag of men slaaf was of reeds vrij. Aan deze differentiaties werden onmiskenbaar culturele waarderingen gehecht. Na de emancipatie nam de interne diversiteit slechts toe. Deze context bepaalde mede hoe succesvol de beïnvloedingsstrategieën van de koloniale staat, de voormalige slavenhouders en Rooms-Katholieke kerk konden zijn, en evengoed hoe verschillende groepen en individuen binnen de Afro-Curaçaose bevolkingsgroep zelf inhoud gaven aan hun levens. Dit proefschrift poogt inzicht te geven in processen die het denken en handelen van mensen in onze hedendaagse Curaçaosche maatschappij nog steeds bepalen. Heel vaak zijn wij ons er niet van bewust hoe diepgaand deze ideeën nog doorwerken in ons denken en handelen. De reflectie over ons verleden kan ons ook helpen in onze oriëntatie op onze hedendaagse uitdagingen.